

До разової спеціалізованої вченої ради PhD 10537
Запорізького національного університету
69011, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 66

Рецензія
рецензентки Овчаренко Олени Миколаївни на дисертацію
Черповицької Інни Юрївни на тему:
«Теоретико-правові засади комунікації громадянського суспільства й
судової влади в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі права 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження обумовлена суспільними та правовими реаліями сьогодення. Відкритість й транспарентність судової гілки влади є конституційно-правовим принципом (пп. 6 ч. 2 ст. 129 Конституції України), закріплена в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 11) й численних програмних документах національного рівня (Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, проєкт Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2025-2029). Комунікація громадянського суспільства й суду є невід’ємним елементом відкритості й транспарентності суду.

Як зазначено в Щорічній доповіді Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2024 рік», «ефективна комунікація сприятиме підвищенню довіри до судової влади. Судова влада послідовно змінює власні підходи з метою підвищення ефективних способів комунікацій із суспільством. Суспільство має розуміти ті завдання, проблеми та виклики, які стоять перед судовою владою. Судді мають активніше спілкуватися з суспільством, водночас пам’ятаючи, що їх сприймають за тим, що вони говорять, тому суддівська

стриманість є надзвичайно важливою, судді мають не лише етичний, а й юридичний обов'язок стояти на захисті незалежності судової влади»¹.

Повномасштабне вторгнення розпочате, росією проти України 24 лютого 2022 р., істотно змістило фокус і способи комунікації судів і суспільства й змусило більш виважено ставитися до розкриття й опублікування певної інформації, яка стосується функціонування органів судової влади. З іншого боку, підвищення рівня прозорості й відкритості суду є однією з вимог, які стоять перед Україною в процесі вступу в Європейський Союз.

Враховуючи викладене, складність і цінність обраної дисертанткою теми є надзвичайною сучасної для правничої науки.

Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-правових засад комунікації громадянського суспільства і судової влади в Україні. Відповідно до зазначеної мети дисертанткою сформульовано вісім завдань (с. 24 Дисертації). Вивчення змісту дисертаційного дослідження довело, що мета й завдання, які були поставлені дисертанткою, повною мірою досягнуті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах планів наукових досліджень Запорізького національного університету на 2016-2020 та 2020–2025 роки, проєктів прикладних досліджень з фінансуванням за рахунок коштів Державного бюджету України «Інституціоналізація антикорупційних трансформацій законодавства і практики його застосування у сфері публічно-правових відносин в Україні» (2020-2022 рр., 0120U102041). Дослідження здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 року, а також на 2021-2025 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 року № 12-21. Робота пов'язана з пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень

¹ Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2024 рік». Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf. С. 56.

у галузі права, визначених Стратегією Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр. (затверджених Постановою Загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21) та Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети і вирішуваних завдань було застосовано низку методів дослідження. Зокрема, дисертанткою використано філософсько-світоглядні підходи: цивілізаційний (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2), діалектичний (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2), аксіологічний (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2), антропологічний (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2), комунікативний (всі підрозділи). Серед загально-наукових методів, застосованих в дисертації, можна відмітити: системний і структурний (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3), функціональний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2), типологічний (підрозділи 2.2, 2.3); статистичний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Дисертантка також зверталась до спеціальних методів пізнання, як-от: доктринального, формально-юридичного (підрозділи 1.2, 1.3, розділ 2, підрозділ 3.2), порівняльно-правового (підрозділи 2.3, 3.1)

Застосування різноманітних методів і прийомів у їх комплексному взаємозв'язку дозволило досягти мети й завдань рецензованого дослідження, сформулювати обґрунтовані й практично значущі висновки.

Дисертанткою досліджено значну кількість наукових і нормативних джерел (561), серед яких – вітчизняні й зарубіжні стратегії комунікації судової влади, узагальнення практичної діяльності судових органів, довідкові видання, соціологічні опитування, статистичні дані, експертно-аналітичні, соціологічні дослідження, що засвідчує належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій рецензованої наукової роботи.

Зазначене свідчить про належний рівень опанування дисертанткою методологією наукового дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної праці І. Ю. Черповицької

полягає в тому, що представлена робота є унікальним для правничої науки комплексним дослідженням, присвяченим вивченню проблеми взаємодії судової гілки влади і громадянського суспільства, а також напрацюванню шляхів удосконалення комунікації між судами та органами суддівського врядування та інститутами громадянського суспільства.

Зокрема, до положень, які засвідчують наявність наукової новизни в рецензованій праці, належать такі.

Уперше: (а) виокремлено та охарактеризовано чотири основні етапи в осмисленні взаємозв'язку й комунікації громадянського суспільства й судової влади як соціально-правових явищ; (б) обґрунтовано положення, що нормативне закріплення основних засад комунікації та взаємодії громадянського суспільства й судової влади у правових актах на міжнародному, європейському та національному рівнях є закономірним наслідком визнання значущості комунікації та взаємодії громадянського суспільства і судової влади, їх безпосереднього зв'язку із правами людини і принципами судової влади (насамперед, такими як незалежність, легітимність, транспарентність, гласність, відкритість), її ролі у підвищенні правової культури суспільства та формуванні довіри громадськості до судової влади; (в) обґрунтовано природу й зміст комунікації громадянського суспільства і судової влади, які мають комплексний і динамічний характер, обумовлені атрибутивними властивостями громадянського суспільства й судової влади та особливостями громадянського суспільства як сумативної системи і судової влади як цілісної системи; (г) охарактеризовано зміст комунікації громадянського суспільства й судової влади, який тлумачиться як цілеспрямований, взаємний, нелінійний процес, що здійснюється на основі правових норм та їх інтерпретації з використанням юридичної мови, має юридично визначені межі, передбачає обмін правовою інформацією, тісно пов'язаний з правовою свідомістю, правовою культурою, здатністю до спілкування суб'єктів громадянського суспільства й судової влади, правовими цінностями суспільства і спрямованістю на досягнення комунікативної рівноваги, взаєморозуміння, взаємного розвитку, підвищення рівня правової культури громадянського суспільства та його довіри до судової влади; (д)

виокремлено й охарактеризовано напрями і форми комунікації громадянського суспільства і судової влади.

Удосконалено положення про: (а) основні напрями й аспекти дослідження взаємодії й комунікації громадянського суспільства й судової влади у сучасній науці; (б) напрями і засоби оптимізації комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні в контексті сучасних викликів; (в) те, що комунікація судової влади і громадянського суспільства є одним із проявів правової культури та правової психології.

Набули подальшого розвитку положення про: (а) положення про методологію дослідження комунікації громадянського суспільства і судової влади, яка охоплює філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові й спеціально-наукові методи й засоби пізнання, а також здобутки філософії права, галузевих юридичних наук, окремі положення соціальної філософії, психології, соціології, культурології, політології в частині природи й змісту комунікації, правової комунікації, громадянського суспільства; (б) положення про понятійно-категоріальний апарат комунікації судової влади і громадянського суспільства; (в) висновок, що інформаційно-комунікаційні технології є універсальним, доступним для всього суспільства каналом комунікації громадянського суспільства й судової влади, який має амбівалентний характер, оптимізує доступ до судової інформації, забезпечує стійкий зворотний зв'язок, з одного боку та здатний спричинити загрози забезпеченню незалежності, неупередженості судової влади, захисту персональних даних, з іншого боку; (д) положення, що комунікація громадянського суспільства і судової влади у зарубіжних країнах визнається потужним чинником і джерелом стабільного суспільного і правового розвитку, позитивно впливає на функціонування судової влади в країні, підвищує довіру громадськості до судової влади, зумовлена особливостями правової культури і правового менталітету, ґрунтується на цілеспрямованій, систематичній, комплексній діяльності органів судової влади за участі інститутів громадянського суспільства, має динамічний характер, спільні й відмінні риси, які визначаються відмінностями в правовому,

політичному, культурному, історичному розвитку цих країн, особливостями їх судових систем.

Ці висновки є цінними як для розвитку теорії права, так і для удосконалення законодавства у сфері забезпечення відкритості судової гілки влади. Наведене свідчить про достатній рівень наукової унікальності рецензованої дисертації.

Практична значущість наукового дослідження полягає в тому, що положення, висновки та пропозиції, викладені дисертанткою в дисертаційному дослідженні, становлять певний внесок у розвиток теорії права, можуть застосовуватися у правозастосовній діяльності та мають бути спрямовані на удосконалення законодавства, яке регламентує організацію та функціонування судової гілки влади в Україні. Також напрацювання дисертантки стануть в нагоді при викладанні навчальних курсів з теорії держави та права, судових та правоохоронних органів України, порівняльного правознавства, філософії права та викладанні відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах України (акт впровадження у науково-дослідну діяльність та навчальний процес Запорізького національного університету від 23.01.2025 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні висновки й практичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри цивільного права, кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету, доповідалися на декількох міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях.

Основні положення та висновки, що сформульовані у дисертації, відображено у 5 наукових працях (у т.ч. в зарубіжному), із них 2 статті у співавторстві, 5 тезах виступів на науково-практичних конференціях різних рівнів. Зазначене є свідченням того, що результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах.

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями і предметом дослідження та мають логічну побудову. Робота складається із анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувачки за темою

дисертації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до розділів й загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 292 сторінки, із них основний текст викладено на 226 сторінках, список використаних джерел (561 найменування) – на 61 сторінці, а також додатки – на двох сторінках.

Розділ перший «Теоретико-методологічні засади дослідження комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні» охоплює вивчення таких питань: (а) генеза осмислення взаємозв'язку й комунікації громадянського суспільства й судової влади; (б) методологія дослідження комунікації громадянського суспільства і судової влади; (в) понятійно-категоріальний апарат дослідження теоретико-правових засад комунікації громадянського суспільства й судової влади.

Дисертанткою детально досліджено історичне становлення зв'язку громадянського суспільства й судової влади, виділено чотири основні етапи цього процесу (перший – окремі ідеї Платона і Аристотеля, другий – епоха середньовіччя, коли положення про необхідність урахування та забезпечення потреб громадян у державі втілюються у понятті загального блага і вигоди усіх громадян, третій – епоха Відродження та Нового часу, коли поряд з концепціями природного права, прав людини, формується ідея громадянського суспільства як інституції, яка впливає та протистоїть державі й державній владі, четвертий – сучасний період осмислення зазначених ідей, що розпочався з кінця XX століття).

З'ясовано зміст і співвідношення основних понять, таких як «комунікація», «взаємодія», «правова комунікація», «громадянське суспільство», «судова влада», «транспарентність», «гласність», «відкритість», «прозорість», «інформація». Наголошено, що поняття «комунікація судової влади і громадянського суспільства» постає як інтегральне багаторівневе явище, взаємопов'язане з різними факторами суспільного життя (насамперед, політичними, культурними, ідеологічними, психологічними), яке на практиці втілюється в різних напрямках і формах (с. 99 Дисертації). Такий підхід дисертантки заслуговує на схвалення та підтримку.

Розділ другий «Загальнотеоретична характеристика правових засад комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні» спрямований на дослідження таких проблем: (а) нормативно-правові засади комунікації громадянського суспільства і судової влади в Україні; (б) природа і зміст комунікації громадянського суспільства й судової влади; (в) загальнотеоретична характеристика основних напрямів комунікації громадянського суспільства й судової влади.

Дисертанткою визначено основні напрями і форми комунікації громадянського суспільства і судової влади. До напрямів віднесені: 1) комунікація у процесі підзвітності судової влади (звітування, відповідальність) – пояснення своєї діяльності та відповідальність за неї; 2) інформування суспільства та влади; 3) консультування судової влади з громадськістю; 4) комунікація у процесі громадського контролю як різновиду соціального контролю, що полягає у безпосередньому, безоплатному контролі суб'єктами громадянського суспільства за діяльністю органів судової влади, їх посадових і службових осіб у формі моніторингу, громадської експертизи, громадських слухань, перевірок та громадських розслідувань. Основними формами комунікативної діяльності судової влади названо: 1) пряма (особиста) комунікація – безпосереднє спілкування суддів та працівників суду із громадянами, зокрема, в ході процесуальної діяльності; крім того, пряма комунікація забезпечується через створення в структурі судів відділів або окремих посад, відповідальних за прийом та інформування громадян, судових приймалень, а також загальне інформування про діяльність суду; 2) зв'язок з медіа – дотримання принципу публічності судового процесу, встановлення та підтримання партнерських відносин та співпраці з медіа різного спрямування, створення прес-центрів, структурних підрозділів в апараті судів, відповідальних за зв'язки з медіа, проведення «круглих столів», прес-конференцій, брифінгів, публічних обговорень; 3) комунікація під час проведення просвітницьких заходів, проведення особистих зустрічей з представниками різних соціальних груп, організації культурно-просвітницьких заходів, застосуванні «програм охоплення»; 4) комунікація під час проведення загальних освітніх заходів (наукові конференції, «круглі столи», брейн-ринги), створення постійно діючих платформ для обміну

досвідом і взаємодії із професійним та науковим співтовариством (форуми, читання, дискусійні клуби); 5) комунікація в процесі експертно-консультаційної діяльності (створення і діяльність громадських рад, екзаменаційних комісій, проведення громадської та професійної експертизи) (С. 159-160 Дисертації).

У третьому розділі «Напрями і засоби оптимізації комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні в умовах сучасних викликів» досліджуються такі проблеми: (а) сучасний зарубіжний досвід комунікації громадянського суспільства й судової влади; (б) напрями і засоби оптимізації комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні в умовах сучасних викликів.

Дисертанткою уважно аналізується зарубіжний досвід з обраної теми, зокрема, класифіковано країни Європи за стратегічним підходом до визначення стратегії комунікації судової влади: (а) країни, де прийнято стратегічні документи з комунікації судової влади (Литва, Латвія, Сербія, Нідерланди); (б) країни, де комунікативні стратегії у вигляді окремих правових документів відсутні (Велика Британія, скандинавські країни). Дисертантка підкреслює, що в державах з недемократичними режимами комунікація громадянського суспільства й судової влади обмежена у напрямках і формах, але водночас, передбачає запровадження ІКТ в діяльність судової влади (с. 214-215 Дисертації).

Всі зазначені висновки є логічними, обґрунтованими і представляють безумовну цінність для розвитку теорії права, теорії судоустрою й суміжних правничих галузей.

Дотримання академічної доброчесності. Вивчення представлених рукопису та анотації, дисертації Черповицької І.Ю. на тему «Теоретико-правові засади комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні», дозволяє зробити висновок щодо ідентичності анотації і основних положень дисертації та не дає підстав констатувати допущення дисертанткою порушень академічної доброчесності.

Усе вищевикладене дозволяє надати позитивну оцінку рецензованої дисертації, відзначити її належний теоретико-методологічний рівень, констатувати

самостійність написання цієї роботи й наявність певних елементів наукової новизни, що характерне для рівня роботи «доктор філософії».

Незважаючи на позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи І. Ю. Черповицької, можна звернути увагу окремі дискусійні положення, які виявлені в ній, а також висловити наступні зауваження:

1) На стор. 151 Дисертації дисертантка робить такий висновок: «У контексті судової влади «підзвітний» розуміється як зобов'язання викласти мотиви та обґрунтовувати рішення, що стосуються справ, які судді мають розглядати. Одноосібні судді й судова влада в цілому є підзвітними на двох рівнях: а) вони є підзвітними позивачам, які прагнуть до справедливості в судовому провадженні; б) вони є підзвітними іншим гілкам державної влади, а через них і суспільству в цілому». Вважаємо, що така теза є недостатньо обґрунтованою й має істотні вади. По-перше, термін «підзвітність» в контексті судів і суддів не є характерним і усталеним для сучасної правничої науки, де більш поширеною є концепція юридичної відповідальності суддів. По-друге, сама ідея «підзвітності», тобто підпорядкування судді або суду кому-небудь – чи то сторонам судового процесу, чи то громадськості, чи то іншим гілкам влади – прямо суперечить конституційно-правовому принципу судової влади. Відповідно до ст. 126 Конституції України «незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється». Таким чином, під час публічного захисту хотілося б почути аргументи дисертантки на користь утвердження ідеї «підзвітності» судді й судовій владі.

2). На стор. 175-178 Дисертації здійснено опис впливу епідемії коронавірусу на комунікації судових систем, а на с. 182-190 – надано аналіз впливу пандемії на функціонування судів в Україні. Зокрема, вказано, що відповідно до висновку КРЕС, основоположним в контексті ключових аспектів і уроків, які необхідно враховувати судовим системам і суддям у зв'язку з поширенням COVID-19, є необхідність використання нових правових засобів з одночасним суворим дотриманням зобов'язань у сфері прав людини, забезпечення балансу між громадською безпекою та правами і свободами, збереження незалежності судової

влади і недопущення її політизації. Водночас, зі змісту цієї частини дисертації нам не вдалося з'ясувати, які найважливіші уроки, на думку дисертантки, винесли за наслідками поширення вірусу COVID-19 судова система України. Хотілося б уточнити це під час публічного захисту.

3). Вивчення рецензованої дисертації дозволяє дійти висновку, що в ній недостатню увагу приділено конкретним здобуткам української громадськості в сфері комунікації з судовою гілкою влади. В підрозділі 3.2. «Напрями і засоби оптимізації комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні в умовах сучасних викликів» є окремі загадки про досвід взаємодії інститутів і організацій громадянського суспільства із судовою гілкою влади, однак, на нашу думку, бажано було б більш детально розкрити ці питання, зокрема досвід функціонування Громадської ради доброчесності під час доборів суддів, а також вплив, який має діяльність українських громадських організацій у сфері моніторингу діяльності судів і судових процесів, на рух судової реформи.

4) Вивчення тексту Дисертації засвідчує, що дисертантка не здійснила належний аналіз Дорожньої карти з верховенства права, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». В цьому документі одним із підрозділів Розділу «Правосуддя» є «посилення відкритості, прозорості та підзвітності функціонування органів судової влади». Інші окремі заходи Розділу «Правосуддя» також прямо або опосередковано торкаються предмета дослідження, обраного дисертанткою. Отже, ретельний аналіз Дорожньої карти з верховенства права суттєво збагатив би рецензовану Дисертацію.

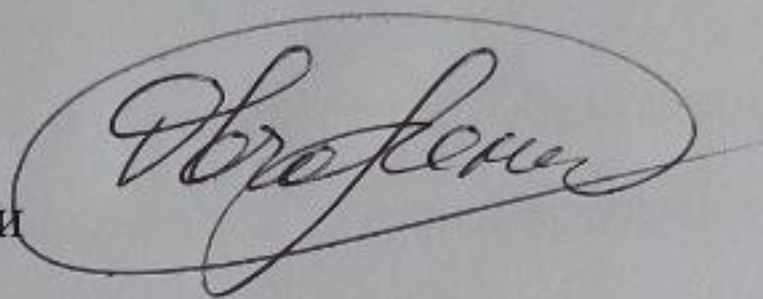
Сформульовані зауваження здебільшого мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи.

Усе викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація «Теоретико-правові засади комунікації громадянського суспільства й судової влади в Україні» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем,

розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальною, завершеною і такою, що має теоретичну і практичну значущість. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а його авторка – Інна Юріївна Черповицька – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензентка:

докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Олена ОВЧАРЕНКО

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 09:17:43 13.08.2025

Назва файлу з підписом: Відгук Овчаренко ОМ.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 346.2 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук Овчаренко ОМ.pdf
Розмір файлу без підпису: 344.1 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ОВЧАРЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
П.І.Б.: ОВЧАРЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 3005708721
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 09:17:41 13.08.2025
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000059EA550133D81706
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2025.08.04 13:00